

կրթված վարդապետ ուղարկել ապա էլ
ո՞ր օրվայ համար են կշմածնում այժմ
բազմած ու երիտասարդ, գիտնական, աս-
տուածաբան՝ վարդապետները։ Կարող ենք
հաւատացնել կշմածնում բազմած աս-
տուածաբաններին, որ անհամեմատ աւե-
լի օգտակար, աւելի ազնիւ գործունեու-
թեան ասպարեզ կարող է լինել նրանց հա-
մար ներկայում թագէսս առաքեալի վան-
քը, քանի կշմածինը, ուր նրանք այժմ ըզ-
բազված են միայն մանր ինստրիգներով և
մեռածների ոռկորները քրքրելով։ Վերջ պի-
տի լինի, թէ չէ...
=====

ՄԱՆԿԱՎԱՐԺԱԿԱՆ ՏԱՐՐԱԿԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ

Երեւանի թեմական գպրոցում տեղի ունեցած անախորժ դէպքը, որի մասին հաղորդված էր „Մշակի“ անցեալ համարում, առիթ է տալիս մեզ մի քանի ինքնի ըստ ինքեան տարբական մտքեր կրկնելու:

բոնութիւնը մարդկային անձնաւորութեան դէմ, ինչ տեղ և ինչ ձեռվ էլ արտայայտվի նա՝ համակրելի չէ, և չը պէտք խրախուսանք գտնի կրթված հասարակութեան մէջ։ Ծեծողը, լինի նա պօլիցիական, ուսուցչիչ, հայր, թէ աշակերտ՝ բռնութիւն է գործում, մեղանչում է այն ազատութեան դէմ, որը իւրաքանչիւր անհատի անհերքելի սեփականութիւնն է, և ուրեմն անարդար է։ ՄԵՆՔ բողոքում ենք, երբ հայրը ծեծում է իր որդուն, բողոքում ենք, երբ մայրը ձեռք է բարձրացնում աղջկայ վրա, բողոքում ենք, երբ պօլիցիականը իրան թոյլ է տալիս, օրէնքի անունով, ծեծի ենթարկել մարդուն, բողոքում ենք, երբ ուսուցչը, չը նայած որ մանկավարժի անուն է կրում, իրան թոյլ է տալիս ծեծել կամ որ և է բռնութիւն գործ դնել աշակերտի դէմ։ Եւ, իբրև սկզբունք, բողոքելով բռնութեան, մարդկային ազատ անձի դէմ գործ զրկող ճնշող, վիրաւորական միջցների դէմ, մենք, ՀԵԿ առ սկսած սկսած ըստ այս աշխատավորութեան մէջ։

Հենց այդ սկզբունքից բլրած յայտնաւում
ըստ նույն որ ոչ մի աշակերտ չը պէտք
է ձեռք բարձրացնի ուսուցչի, տեսչի,
գաստիարակի վրա, քանի որ դրանով
խախտվում է հենց անհատական իրա-
ւունքի պաշտպանութեան այն սկզբունքը,
որի անունով նրանք իրանց թոյլ են ատլիս
ձեռք բարձրացնել, ծեծի դիմելո...
Եւ եթէ ամեն մի տեսուչ, ուսուցիչ,
կամ հոգաբարձութիւն թանգ է գնահա-
տում գլուցական ներքին կարպատահու-
թիւնը, և բարձր է ուզում պաշել մարդ-
կային անձնաւորութեան անձեռնմխելիու-
թեան մեծ սկզբունքը, իրանց համար ան-
հրաժեշտ սիստեմ պէտք է դարձնեն,
թոյլ չը ատլու, որ ճնշման կամ որ և է
բունութեան ննթարկի աշակերտը, պէտք
է հալածեն գլուցից ծեծը և ճնշումը,

սկսեցին բազմանալ լատինածէս քահանաները:
Նրանց նոր եկեղեցին էլ այնպէս է շնչված, որ
այնտեղ երեք ծէսով էլ (Տայ, յոյն և Լա-
տին) կարելի է զատ-զատ պաշտօն կատարել:
Վրացի վանականների մէջ կայ մի մասը, որ
պատարագում է թէ հայերէն և թէ լատիներէն,
ըստ կամայ: Հիմնադրը՝ Պետրոս՝ վախճանվեց
1890-ին. Նրա ամենամեծ գործն այն եղաւ, որ
նա տպարան հիմնեց՝ վրացերէն լեզուով գիտա-
րաբար կրօնական գրքեր հրատարակելու հա-
մար: Խնդր՝ Խարիսմատով շատ լաւ գիտեր հայե-
րէն և իր կրօնաւորների պէտքի համար հարկ
եղած գրքերը՝ վրաբար հայերէնից էր վրացերէնի
թարգմանում: Հանդուցեալ հիմնադիրը ցանկա-
նում էր, որ իր վահքն ամբողջապէս ենթարկէ Կ-
Պ օլսի հայկաթ օլիկն երի հոգեոր վար-
ութեան, բայց այս վերջինը՝ կամ անհոգու-
թեամբ կամ այլ որ և է պատճառութիւն ցնդու-

նեց, և այն ժամանակ միայն նա մտաւ
լատին նուրբակի իրաւասովեան տակ: Աչա
վրացի-կաթոլիկների կ. Պօլուի վաճաքի անցեալը
և ներկան: — Ըսթերցողները կարող են այժմ հա-
մեմատել մեր այս տեղեկաթիւները պ. Խլա-
չվիլիի պատմածի հետ, որ ինչպէս ասացինք,
մտասմբ անձամբ ականատես ենք եղել և մա-
տամբ էլ քաղել ենք կ. Պօլուում շատ արժանա-
հաւատ աղբեւրլից:

Գենք խօսում երկարորդէն Ախալցիսայում տեղի ունեցած վրացի-կաթոլիկի և հայ-կաթոլիկի կուտեների մասին, որովհետև կառավարութիւնը մտնիրամասն քննութիւնից յևսոյ հաստատել է արդին, որ «վրացի» համարվող կաթոլիկները թէ ծագմամբ

ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

Ի Ս Կ Ա Կ Ա Ն Հ Յ Ա Պ Ա Ր Ա Կ Ա Խ Ո Ս Բ
Եղոր Արծրունու մահվան 5-րդ տարեդարձի

Նեծ մարդիկ լեռների նման են: Նրանք տա
տպաւորութիւն են գործում ոչ միայն զ
ան կողմնորից վիտազների վրա, այլ և մի
մարդու վրա, նայելով թէ որքան հեռու կա
իկ է գանվում նա նրանցից: Եթէ դնաք Մաս
անջը, այնտեղ կը գանէք՝ կամ չոր ապառա
կանաչի միջով հսոսդ ազբիւր, նայած ի
որովից կը մօտենաք նրան, բայց նրա հզ
գարանքը և մին զագալը կը կարողանա
նել միայն այն ժամանակ, երբ բաւական հ
աք նրանցից: Այդպէս է լինում և մեծ մար
դ վերաբերմամբ, նրանց կենդանութեան
նրանց բնաւորութեան երկրարգական կո
ւ, նրանց պատահական վարժուաբները, ն
ու մասնաւոր կեանքի մանրամատնութիւնն
շատ անզամ խանգարում են մեզ տեսնել ն
ու խիսկան մեծութիւնը, որ միայն նրան
ց յետոյ է պարզվում մեզ համար, երբ որ
առողութիւնից կարողանում ենք գիտել ա
յական լեռները նրանց ամբողջ ծաւալո
անջը մինչև միւր՝ և ամբողջ բարձր
մբ՝ ստորոտից մինչև զագալը:

ուս սարգիկ լլառու և վասարան ուսութեան
համազան բարձրութեանն: Դեռ չէ եկել այ-
անակը, երբ կարելի կը լինի օքեկտի-
ուով զնահասել հանդուցեալ Գրիգոր Սրբու-
տաղանողը, բայց նրա մահից յետոյ անցա-
դ տարիները բաւականն են որոշելու համա-
ինչ որ հիմնական էր և էական Արծրուն

Նր կարծիքով, ամենահիմնականը Արծրւան
այն էր, որ նա խվագլան հրապարակախո
Հրապարակախօսութեամբ պարագոյներ
ամասնութիւնը երկը տիպ է ներկա
ում: Առաջին տիպը՝ հողմացոց է, ո
վում է քամառ ուղղոթեամբ՝ անտիբու
իդճ: Սովորական տիպը անի միայ
ուր կարծիքներ այս կամ այն հարցի մա
(մած մասամբ փոխ առած ուրիշներից)՝ նե
համապատասխանող փոքրիկ զգացմոնք

է գաւանութեամբ հայ էին, ինչպէս ինպ
ողաշվիլին էլ յիշում է: Զարդէ պատասխա-
պ, Խզաշվիլիի միւս ասածներին, իբր թ-
ուցեալ Այգաղօփոկին «վրացի և պահկ-
» *) (!!) էր, թէ «Հոօմի աղջեցութիւնը ժա-
պի ընթացքում տկարացել է Թիւրքիայու-
ա փոխարէն հայ-կաթօլիկների նշանակո-
ղ բարձրացել (!!), թէ մի երկու վրացի (!)
Միթքարեանների մօտ ուսում առնելու-
ղել են վրացի կաթօլիկների $\frac{3}{4}$ -ը հայ ծէ-
կել (ինչ հեշտ է եղել), թէ Արդվինի լուսա-
կան և կաթօլիկ հայերը՝ թէ արալով, թ-
ում և թէ սովորակի իմաներով խիստ զանա-
լում են միմեանցից (!), թէ արդվինցի հա-
օլիկները չեն ուրանում (sic) թէ իրանց նախ-
վրացի են եղել (??!) և այլ այսպիսի ան-
թութիւններ, որոնց մէջ ճշմարտութեան նր-
անգամ չը կայ:

Ներով. այլպիսի հրապարակախօսները զայրէ
են արտայայտում առանց խոր վրդովմուն
հայուսում են անտարբեր սրտով և գովում
առանց ողերութեան։ Լաւ տիպը ունի համ
մունքներ ու որոշ աշխարհահայեացք և անկի
համակարութիւններ ու ազնիւ հակակրութիւնն
Այդ երեք ախտելու էլ տարրեր են իրարից, բա
ռնեն մի ընդհանուր բան, —նրանք զուրիկ
գաւանանքից ու լաւ կրքերից և այդ պատճառ
չն կարող կոչվել խական հրապարակախ
ներ։

կամ հակակրել այլ և ամբողջ որտով սիրել և ամբողջ հոգով ատելի Մարդ կարող է՝ մողված մնել, թէ լուսաւորութիւնը օգտակա է ժողովրդին, բայց ոչինչ չանել նրա մէջ կը թութիւն տարածելու համար, չը տանչիլ, և տեսնում է ժողովուրով տղիտութեան մէջ թռված, և չատել խաւարը: Այդպէս չէ վինում, և մարդ հաւատում է լուսաւորութեան բարեր ազգեցութեանը և երբ սիրում է ժողովրդի Սառն համոզմունքը, ինչքան էլ տաղանդաս կերպով արտայայտված լինի նա, կարող է մնա «Ճայն բարբառոյ յանապատի», բայց հաւատ ներշնչված և սիրով տոգորված քարտզը՝ երբ ձիգը է ասել Պօղոս առաքեալը՝ «Կթէ զիեկո մարդկան խօսիցնմ և գճրեշտակաց և սէր ոչ նիցեմ, եղէ ևս իբրև զպղինձ, որ ճնշէ...».

Հրաշարակախօփի աղղեցութեան աստիճան և այդ աղղեցութեան ենթարկվածների քանի կութիւնը կախված են նրա տաղանդից և զագացումից, բայց աղղեցութիւնը ինքը բացառ վում է նրա բարոյական կողմերով—նրանով, ի հաւատում էր նա արդեօք իդեալի յաղթանակը և սիրում էր արդեօք ճշմարտութիւնը և մարդկանց: Անկարելի է չը համաձայնել Շօպէնհաւերի հետ, որ անտում է, թէ մասամբ մէջ առ

բր նամ, որ պալուս է, թէ սարդուս ոչչ անազիսաւորը նրա բարոյական կողմն է, պացոյց բերելով դրան այս, որ մարդիկ աւել շուտ կը համաձայնմին անխելք համապմիլ, քանակնիւ, և այն, որ մեռնելու բօպէին մարդու տանջվում է ոչ թէ նրանից, որ մեծ գործեր կատարել և հանձարեղ գրքեր չէ գրել, այլ նրանից, որ միշտ խղճալ չէ վարվել: Եթէ այդքան մեծ նշանակութիւն ունի բարոյական կողմը և մեն մարդու համար աւելի ևս մեծ նշանակութիւն ունի նա հրապարակախօսի համար, այս կասափի ասելով, նոր ժամանակի առաքեան համար:

Գրիգոր Աթքրունու ազգեցութեան գաղանիւ այդ բարոյական կողմի մէջն էր. նրա մէջն էր, որ այն ժամանակ, երբ նրա շուրջը «պղին» ներ էին հնչում», նրա քարոզը դուրս էր գալլ նրա հոգու խորքից՝ այն ոյժավ, որ կարող տալ խօսքին մէր զէպի մարդիկ, ատելութիւնի զէպի սուտը և հաւաս զէպի իրէպալը:

— вонтул ая отловиши. **3. 67** — **п**ишиши
иа мид пиското — **п**ишиши. **4.** — **п**ишиши
иа мид пиското — **п**ишиши. **5.** — **п**ишиши

ՊՐՈՖԵՍՈՐ ԶՈՒՊՐՈՎՀԻ ՀԱՌԵԼ

տեմբերի 7-ին Մօկվայի համալսարանի
արանում կայացաւ ուսանողական
ակացալում և ըստ (օճպեշտութեան) մաս-
ովի հիմնադիմութիւնը ժողովը ձառներ խօսե-
լորով կանոնագրութիւնը՝ Զվերեվ, Վինոգրադով և
ով որ ուսանողների կողմից ամենասիր-
ոֆենորն է Մօկվայի համալսարանում:
օվի ճառից խմանում ենք, ի միջի այլոց,
6 թւին Մօկվայի համալսարանի 4, 147 ու-
ներից նվելական կարօտութիւն ունեցել
500 հոգի, այսինքն բոլոր ուսանողների
և որ օտար տեղացիներ են եղել 3, 504
այսինքն բոլոր ուսանողների 5/6 մասը:
եղով այդ վերջին հանգամանքի վրա, յար-
ութիւնութեան ասեց. «Կորեկ օտարտեղացի
ուր սախպած է լինում ապաստան գտնել
կած էժմանազին կահաւորված սենեակնե-
կում կամ, աւելի յաճախ, այնպիսի բնա-
կրում, որոնք կազմում են Մօկվայի
անների տականքը, գետնայարկ կացարան-
անկիւններում *), կիսացուրտ մեղնին-
չ: Ժժուար է աւել ինչն է աւելի վատ, —
ինչն կահաւորված սենեակների խեղզուկ-
ով մթնոլորտը, թէ գետնայարկերի և
նեների ցուրտն ու խոնաւութիւնը: Խակ ինչ
յն ընկերութեան մատին, որ գտնում է
զը թէ առաջին, թէ վերջին դէսքում:
եռանգ և հաստատակամութիւն է հար-
պահպանելու համար մտաւոր աշխատան-
ունակութիւնը, երբ մարդուս մտածողու-
թնաւում է ակամայ դրացիների կի-
նեցիկ աղաղակներով կամ անմիտ շատա-
համբ... Զարմանալի չէ որին, որ պա-
րից շատերը, փոխանակ գրքի վրա արք-
միսում են միախարսութիւն վնասել ու-
մկերութեան: մէջ պանդոկում կամ գարե-
նակ:

Հետեան յիշելով Եեապինի, Եեպեօչիլինի,
ովայի և Վելիսի՝ զանաղան ժամանակիներ
ոստատ նուիրատուութիւնների մասին և
ուով, որ նրանք լինելով ամեն տեսակ հե-
թեան արժանի գեղեցիկ օրինակներ, մի-
կայլը կարող են համարվել համակրելի և
դործի, ճառախմօսը շարունակեց այսպէս.
ողներին օդնելը ցանկալի է ոչ միայն իր-
ակրութիւն զէպի չքաւոր մարդիկ, ոչ
իրեւ ձգտումն բարի հսկու, որ աշխա-
թեթեացնել երիտասարդ եղբայրների
ըռութիւնը: Ոչ իրեւ հմք այդ օդնու-
բացի գրանից, պէտք է ծառայի այն գի-
թիւնը, թէ այդ օդնութիւնը ունի մեծ
կական և սետական նշանակութիւն: Զը
մուանալ, որ այն երիտասարդները, ո-
գմի նոտած են բարձրագոյն զպրացնե-
արանների վրա, մի ժամանակ պէտք է
թիւն տան մեր երկրի նիվթական և հո-

Քաղաքներում վարձով են տրվում ոչ միայն սենետիկներ, այլ և մենադաշտեր անկիցներ՝ ած երարթ վարչություններով:

Համար են գործ ածում բուն Վրաստացերը, որոնք տեղ տեղ նոյն խոկ բարդէս վրացերին են խօսում և առանց ու հայերէն հասկանալու գնում երէն ժամանաց ութիւն լսելու, բանց էլ վրացի չէ համարում: Արինում Արդինի և մերձակայ Արգանուջի, Սաթանձուի և այլ հայ-կաթոլիկների լեզուն էն է և կատարելապէս նոյն՝ իրանց լուսկան աղքակիցների հետ: Պ. Խզաշվիլի է, թէ այս վերջինների լեզուն զուտ էն է, իսկ առաջնուններինը կէսից աւեռն վլրաց երէն ով բացց վերջապէս և հայերէն: Ինչո՞ւ հրաժարվում է մեզ մել թէ ինչպէս է պատահել, որ օրինակի Արդինում, 1000 հոգի լուսաւորչական կարսղացել են իրանց լեզուն—հայերէնը՝ ել կաթոլիկներին—երբ այս վերջինները չորս անգամ աւելի էին և գետ էլ հակակրտութիւն ինչ զգում» դէպի լուսկանները՝ ինչպէս նա ասում է:

ընդունում ենք, որ Վրաստանի շատ
ու հայ-կաթոլիկ և կերպեցիներում աւետա-
քարտպը կարգացվում էին և խօսվում
էն. Ընդունում էինք նոյնակէս, որ գործա-
ն մէջ էին նաև վրացերէն աղօթազրքեր.
ու հանգամանքը մի բան է միայն ցոյց
այն է թէ նրանց սովորական և ամենից
և լեզուն քրացերէնն է եղեւ Սակայն Արդ-
և դաւառում ոչ մի յիշատակ ու-
շը կայ թէ երբ և իցէ և կեղեցու-
ացերէն լեզուն մուտք դրած

զեկան կեանքին: Այժմեան ուսանողները պէտք
է ապագայում ուսուցանեն, թշկեն, դատեն մեր
զաւակներին: Այն մարդկանց գիտութեան, ե-
ռանդի և պարտածանաչութեան աստիճանից, ո-
րոնց մենք պատրաստվում ենք օգնել այժմ:
կախված կը մնի այն, թէ արդեօք կը կարողա-
նայ հաւասար ընթացքով և առողջ կերպով գնալ
առաջադիմութեան ճանապարհով մեր հայրենիքը,
թէ նա անշարժ կը մնայ, վարելով թմրած գոյու-
թիւն: Սակայն երիտասարդութեան ապագայ գոր-
ծոնէութեան եղանակը բացի չատ աւրիշ ազդեցու-
թիւններից, մեծ չափով կախված է այն հանգա-
մանքից, թէ ինչպէս է նա ապրում այժմ: Այն
երիտասարդը, որ ստիպված է քաշ տալ իր ու-
սանողական օրերը ցաւրտ ու խոնաց բնակարա-
նում, բաւականանալ գծուծ սնունդով, գողալ ա-
մեն կէս տարի ուսման վարձը չը վճարելու հա-
մար արտաքրաված վիճելու երկիւղից, հանգստու-
թիւն ու գուտրճութիւն միտուել այնտեղ, ուր
վնասում է այդ բաները հասարակ արհեստառ-
րը, այդպիսի երիտասարդը քիչ յոյսեր կարող է
տալ, թէ չափահաս ժամանակ կը դառնայ հո-
գով և մարմնով առողջ հասարակական գործիչ:
Ընդհակառակը, այդ անընդհատ դրիֆնէրով
լի կեանքը սպանում է պատահու առողջութիւ-
նը քայլայում է նրա եռանդը, զարգացնում է
նրա մէջ անսարքերութիւն և պատրաստում է
հիամթափված, կոտրված մարդիկ, որնք հազիւ
թէ ընդունակ վիճեն իրանց գլուխը պահել գոյու-
թեան կուռում, ուր մնաց թէ կարտղանան քաջալե-
րել ուրիշներին և ուղղութիւն տալ նրանց: Մար-
դու և հասարակութեան կեանքում ամեն ինչ
կապակցված է, այն բարեկը, որ մենք անելու
ենք այժմեան երիտասարդութեան համար, կը
հատուցի մեր յաջորդ սերտնդներին՝ հարիւրա-
պատիկ չափով և հաղարաւոր ձեերով:

(Պաւառեց)

Անսովոր երեսյթ չէ, թուրք զիւղերի միջից
անցնելիս՝ տեսնել 14—15 տարեկան տղաներ հը-
ապարակում կանգնած և մի ահազին խէնջար
ուղբին քաշ զցած։ Այդ խէնջարը հին է, այնքան
ին, որ մի ժամանակ պատեանը ծածկող կաշին
ուղղութին մաշվել է, պատեանը կազմող վայսե-
ր երեսում են և նրանց միջից զգաւելի կերպով
դրս է յշվել արեան գործիքի սուր ժանդուած
այլը։ Զինքի այլքան անպաճոյն արտաքինը
սա երեսյթին ոչ մի ազգկցութիւն չէ թողնուած
ուրբ տղայի աճնասալիսկան կամ աւելի ձիշը
լինասիրական դրացմունքի վրա, որտինեան նա
որ հասակին անպատշաճ մեծամտութեամբ կա-
նել է այդ գործիքը իր ձախ կողքից և ձեռքը
լրան դրած նայուած է ձեղ զիշատիչ թռչնի հա-
յեացքով։ Այդ հայեացքը ձեղ սառում է. «Է, բա-
մեկամ, դու սրա արտաքինին մի նայիր, Ալլահը
լլայ, որ դուքս քաշեմ քսասա պատեանից, զի-
ում թէ ինչեր կարող եմ անել»։ Հարցրէք նը-
ան, թէ ինչո՞ւ է կախել այդ զինքը, նրա ին-
ին է հարկաւոր։ Մեծամիտ թուրք տղան ձեղ

գումը ունեն, իսկ թրքախօս կաթօլիկները՝ թռոքը։
Երբ Վրաստանը դեռ նոր էր միացած Ռուսաստանին, Կովկասի այն ժամանակի հրամանատարը մի առանձին գրութեամբ խնդրում էր Պետքբուրգի կենտրօնական կառավարութիւնից «ուղարկել Կովկաս երիտասարդ արեղաներ կապուցինների կարգից, որպէս զի սրանք չուտ ժամանակում կարողանան վրացերէն սալորել, որովհետեւ, աւելացնում էր հրամանատարը, այս տեղի կաթօլիկ բնակիչները ծագում ովհայեր են և վրացերէն են խօսում, այս (վրացերէն) լեզուով են թարգմանված նրանց բաւոր եկեղեց ական պաշտաման վերաբերեալ գրքերը» *): Խորեն պատասխան այս գրութեամն՝ իշխ. Զաբարիխակի գըրում է Պետքբուրգից **) թէ ինքն էլ յարմար է գտնում երիտասարդ կապուցիններ ուղարկել Կովկաս, քանի որ «որանք մեծ աղջեցութիւն ունեն իրանդ հօտի մէջ գտնուիդ բաղ մ'աթ թիւ կա-

լ պատասխանի, այնքան տարօրինակ և այն-
անտեղի կը թւայ նրան ձեր հարցը։ Դա
հարցնելու բան է, իրանից մեծերը, քաջերը
ում են, դա «իդիթութեան», տղամարդու-
ն անհրաժեշտ նշան է, ինչու ինքն էլ չը կա-
փառք Ալլահին, ինքն էլ փոքր չէ, թէս խէն-
ի մինչև նրա ծնկներն է համում, բայց և
կէս նա էլ կարող է դուրս քաշել նրան իր
ուսանից, իսկ մնացածը հեշտ է... ինքն էլ է
ում «իդիթ» դառնալ, քաջ վնակ, իսկ ա-
յց իմէնջարի անհնարին է այդ...
բեան այդ ժանգոտած գործիքը ոչ միայն
քը տղայի սմինսամեծ զարդն է կազմում,
և և նա աւանդական սրբութեան գին ունի
աշքում։ Հանճար բան է, իսկ և իսկ այս
ջարը նրա նախորդների ձեռքումն է շողջո-
ել մի ժամանակ, և ով դիտէ քանի՞ քանի՞
ամ մարդկային արին է հոսեցրել։ Դուրս
եցք պատեանից և գուք կը տեսնէք այդ
օր զարդութելի անցեալլի հետքերը ինչ որ
տ կատածելի, զգուանիք ազդող բծերի ձեռ-
։ Այդ բծերը լաւ դիտել է իմէնջարի և ներ-
սեականատէրը, դիտել է առանց զգուան-
հետաքրքրութեամբ, նոյն իսկ հիացմունքով
նցից շատերի պատրմութիւնը լսել է իր հօ-
և միծ երգորից։ Եւ պրամ դրափէ հն եղել
պատմութիւնները նրա մանուկ սրահ հա-
։ այդ բծերից իւրաքանչիւրը ահազին կապ
և իր նախորդների փառաւոր գործերի հետ-
նք մեծագործութեան, «իդիթութեան» հա-
բայց իմիսա պերճախօս նշաններ են։ Եւ
նա մասածում է, երբ ինքն էլ իր քաջու-
ան կնիքը կը դնի այս իմէնջարի վրա, իր նա-
ոյների թողած խորհրդաւոր բծերի կող-
։ Պատիժ չը կայ, նա այդ էլ դիտէ. իր
ի առաջ քանի՞ անդամ է արին թափիլլ, ով
աստծվել։ Վերջում հաշտվել են, փող են ար-

և գործը ծածկվել է, և զրա փոխարէն հրա-
վել է մի ամսուն, որ համբերել չը դիտէ, կա-
զի է, քաջ է, խէնջարի մի ծայրից արիւն է
Խոմ:

այ աւելի զարհուրելի հասկացողութիւն տը-
արդութեան մասին, քան այն թէ «աղամար-
իր սուրբ չը պիտի շռաւ մերկացնի, իսկ և-
մերկացրեց, ամօթ է առանց արիւն թափե-
ներս դնել»։ Բայց այդ հասկացողութիւնը
ութիւն ունի, և դա կրկնվում է թուրքերի
և ներշնչվում է մանուկ սերնդին։ Ահա այս-
են պատրաստվում ապագայ աւազակներն
մարդասպանները։ Ահա ձեզ մի հաստիարա-
թիւն, որի հմբքը արեան տրագից իս-
րն են, և որի արտայայտութիւնը կեանքի մէջ
ունուած գործերն են լինում։ Տուժում են այս
ստիրագութիւնից ոչ միայն թուրքերը,
ոչ գիւղերում այնպէս յաճախ են կրկնվում
անստիւնները, այլ և նրանց խաղաղ հարե-
նիքը—հայերը։ Արեան տրագիցիան՝ ամենա-
եղ տրագիցիան է, որով գաստիարակվում է
ոք սերունդը մէկը միւսին յաջորդելով...

Իրկ շայուրը վրա ա:

Խիսքիայի շատ տեղերում, օրինակ, Անգորամ,
Կեսարիայում, Բյուստայում և այլ տեղերում,
և իսկ Կ. Պօլոսում, թէ լուսաւորչական և թէ
Թօլիկ հայերի մի մասը մինչև հիմա էլ թըր-
ևս է, այդպէս է նոյն իսկ տեղական յոյն
ոռվլորդի մի մասը: Որումանիայի լուսաւորչա-
ն հայերի մէջ այժմ շատ քիչն է խօսում հա-
յն և թէպէտ նրանք յաճախում են հայ նկե-
րի շատերն առանց մի բառ հասկանալու, բայց
իրաւունք չէ տափա պնդել թէ նրանք ծա-
մով թուրք են կամ ոռումանիայի: Հետաքրքրա-
ն է միայն, որ ես անձամբ տեսել եմ բաւ-
րեստում տեղայի ոռումանսախօս լուսաւորչա-
ն հայեր, որոնք՝ մերոնց նման՝ չին քաշ-
մ յայտարարել թէ իրանք հայած է ս ոռւ-
ն եր են. և ոչ մի պատճառաբանութիւն
զօրում այս կեղծ գաղափարի գէմ, քանի որ
պէտ խօսուները որոշել էին ձ տուք հայ
անձարվել... Աւստրիայում և Ռւսարիայում հայ-
թօլիկների ստուար մեծամանութիւնը (նոյն է
և այնաև Սուչօվլյայի լուսաւորչական հայերի
մար) նոյնական չէ հասկանում իր մայրենի լի-
ն. նրանք խօսում են լեներին (Գալիցիայում),
զգարերէն կամ ոռումաներէն (Տրանսիլվանիա-
մ) և այնու ամենայնիւ շարունակում են գլ-
ւ իրանց հայած է ս և կ եղեցին երը՝ հա-
րէն լեզուով պատարագ լսելու, միայն
քարոզը և հրապարակական աղօթքը այժմ

ՀԱՅՈՅ ՆԵՐԿԱՅԱՅՈՒՄՆԵՐԸ ԲԱԳԻՈՒՄ
Նեկտեմբերի 9-ին, «Զ ա ւ ա կ», գըսամա ճ արար, թար
Ս. Սամացբեանիք։
Գեղարուեստական զրուածքը այն ժամանակային կարևորութիւն կարող է ունենալ և
ոչման բարձրութեան վրա կանգնած լինելու համար կրում է իր մէջ կեանքի մօտիվներ, ուրաքանչիւնի պատկերով, երբ նա արտադրում է որոշ շրջանու ուրուղ հոսանքների ի դէմս բնորոշ անձերի ու անձերի, և այդ բալորը հիմնված հոգեբանութեան վրա է օրէնքների վրա: Բոլորումն այլ նպակակ ունի ֆրանչական մելօդրաման: Նա նպատակում արտադրել մի որոշ իրական կևանք և անունում ալիրապեսող պայմաններով: Նրա նպատակն է տալաւորութեան զօրութիւն, որի պատառով նա ձևում է ստեղծել սարսափեցոց ուստարաններ, մաքառման զարհուրելի պայմաններ, անկախ և ազատ այն հանգամանքից՝ թարափ այդ երեսոյթները բնորոշ են մի որոշ շրջանաբար, կամ որքան նրանցում արտայացտված կեանքի մօտիվները: Դուրս գալով ուղիղ ճանապարհով՝ մելօդրաման կանգ չէ առնում և հաւանակ լութեան ու հնարաւորութեան օրէնքի առաջային թէ անցքերը որքան կարելի է սարսափեցուիչ լինեն, չարի և բարի հակադրութիւնը որքայի արելի է սուրբ: Այդ պատճառով մելօդրամանը ուղիղ է ոչ թէ տիպեր, այլ մի կողմից անուն գրեշտակներ, միւս կողմից զարհուրելի հրէնչան առ ըմբռնելով, որ ամբոխը խորը թափանց է, և նրան զրաւում են միայն սուրբ տեսարաններ: Մի և նոյն պատճառներից զրդված՝ մելօդրաման մեծ հաճոյքով գուրս է զալիս շատ ու զամ նորմալ հոգեկան աշխարհից, նկարագր թեան առարկայ գարձնելով երեսոյթներ, որով վերաբերված են պատիստարիային և պաթմալօգիին: Այդ տեսակ երկիրի «զուխ զործոց» կորով է համարվել գեկտեմբերի 9-ին ներկայա

Աւ այդ մելոդիաման արտասովոր հասարակ
թիւն էր գրաւել. թատրոնի վարչութիւնը, միա
հասարակութեան ցանկութեան վիշելով (!!) զ
էր այս պիեսը: Ծախալած էին նոյն իսկ օրիկաս
տեղերը բայց էլլ չառ ցանկացաներ գուրս է
մնացել: Վլխաւոր զերակատարը տիկին Սիր
նոյն էր, խակ նրա զերի զլխաւոր մատը՝ խել
գարութեան աւեսարանները, որոնք ըստ երեսի
ջափառանց մնե աւպատութիւն էին անում
արակութեան վրա: Մենք այս կարող ենք
ուշ, որ դիզարաւեսար չէ սկրում գֆատան և
սարաններ, և եթէ պատահում է, որ առաջն
կարգ գրադներ անվատ երբեմն մացնում են և
անսակ երեսյներ իրանց գրաւածքի մէջ
անհրաժեշտ ստութիւնից ստիպված, — այն ևս իր
երկրարդական ասպրը, իրրե զլխաւոր վայրիկ
նի անխուսափելի հետեանքներից մէկը, բայց
իրրե երկի նպատակ, երկի զլխաւոր վայրիկն
Այդպէս է, օրինակ, Օֆելիայի խելագարութիւն
«Համեւսում», Մարգարիտինը «Գառուսում»:
Կու դէսքումն էլ խելագարութիւնը նկարագրվ
է մերմ աստիճանուով: Խակ խելագարութեան բո
և ծայրայեղ անսարանները բանաստեղծակ

գրուածքի մէջ միանդամայն հակառակողաբուեստա-
կան են և ծանր տպաւորութիւն են անում: Գե-
ղարուեստի աշխարհը նորմալ աշխարհն է, հո-
գեկան հիւանդութիւնների և զժատան հետ նա-
զործ չոնիր. շատ-շատ նա իր նկարագրութիւնը
կարող է հասցնել մինչեւ վերջինիս չէմքը, եթէ
իրերը անխուսափելի կերպով այդ ուղղութեամբ
են ընթանում. չեմքի միւս կողմը պատկանում է
արդէն պսիխատրիային: Հոգեկան հիւանդութիւն-
ների աշխարհը չէ կարող ստեղծագործութեան
նիւթ դառնալ և այն պատճառով, որ նրան չէ
կարող իրօք ըմբանել նորմալ մարդք. նա չէ
կարող մտնել հոգեպէս հիւանդի հոգեկան դրու-
թեան մէջ և իւրացնել նրա շարժառիթները,
որոնք հոգեբանութեան և լօգիկայի օրէնքնե-
րին մէծ մասամբ ենթակայ չեն: Նոյն դրու-
թեան մէջ է և գերասանը. նա պիտի նը-
կարէ իր համար բոլորովին անմատչելի աշ-
խարհ զանազան ծամածութիւնների միջա-
ցով... Յայտնի չափով առաջադիմութիւնն էր նը-
կատվում այս անգամ պ. Յարութիւնների խաղի
մէջ. Բրոկարի գերը նա աջող խաղաց, միմիկան
և ձեռքերի շարժումները շատ կանոնաւոր էին.
պ. Արելեան՝ Մակի գերում, զօրեղ տպաւորու-
թիւն էր թողնում. չնաշխարհիկ բժիշկի գերը պ.
Պետրոսեան ըստ սպիրակիանին կատարեց զի-
տակցութեամբ և աջող: Մի բան կարելի է նկա-
տել պ. Պետրոսեանին. ծերեր ներկայացնելիս
չափաղանց զառամեալի գրիմ է ընդունում: Օ-
րիորդ Վարդիթերի խաղի մէջ նկատվում էր
կանոնաւորութիւն, այս գերասանուհու մասին
մենք արդէն նկատել ենք, որ կարող է զգալի
առաջադիմութիւն անել՝ իր խաղը մշակելով: Պ.
Արքակեանի խաղը բաւական հետաքրքիր ան-
ցաւ. այս անգամ շարժմունքները ացքի էին
ընկնում իրանց կանոնաւորութեամբ: Ներկաշ-
նակութիւն էր նկատվում ամբողջ ներկայացման
մէջ: Լաւ նշան է, եթէ այդ կազ ունի նոր ըե-
ժասար՝ պ. Ալլահիւրդեանի հետ:

Ս Ա Տ Ե Ն Ա Գ Ր Ո Ւ Թ Ի Ւ Ն
»Ընկողութեան, կազմեց Սա. Մ., հրատարակութիւն Հրատարակչական ընկերութեան, 96 եւրո, դէմքը 20 կ., թիվլիս, 1897 թ.
(Եալունակութիւն)
Այդ գրքոյիը, պ. Սա. Մ.-ի ամելով, «կազմված է Պալլենկօլի նոյնանուն հրատարակութեան հանուղութեամբ («Եսդա», Կ. Մ. Կարլոս), մասամբ թարգմանաբար և մասամբ կըր-ճատումներով: Տեղ-տեղ օգուտ է քաղված Սու-վորինի «Հարիւր մեծ մարտիկ» հրատարակութեան առաջին գրքոյիկցից: Սակայն մենք մեզ թոյլ ենք տալիս այդ աշխատութիւնը անուանել լինարդութիւն կարմագինի գրքոյիկի, ի նկատի ու նենալով այն հանդամանքը, որ կրծատումները մեքենայօթէն են արված, իսկ յաւելուածները՝ չնշն են Գալով կարեագինի գրքոյիկն, պէտք է նկատենք, որ նա չատ էլ աջող չէ կազմված, որովհետեւ բուգինի անձնաւորութիւնը նաև է դուրս բերված, իսկ նրա վարդապետութեան էական կողմերը բաւականաչափ որոշ չեն պարզաբան-

տալիք զատ ապրանքան սլամիք թւր թէ վրաստա-
նի մի քանի կողմերումն էլ հայ-կաթօլիկների
մէջ նոյն երեցոյն է նկատվում, այսինքն ընտա-
նելան լեզուն փոխվել է վրացերէնի:

Մենք վերջացրինք: Առաջ բերելով մեր փաս-
տերը և պատճառաբանութիւնները պ. Խղաչվի-
լի «Հնաթագրութիւնների և եղացացութիւննե-
րի դէմ», մենք յաւակնութիւնն չունենք մտածե-
լու թէ այդ կերպով կարող եղանք «զգալի առա-
ջադիմութիւն գործել», ինչպէս ասում է Շարդէն,
այն «վրացի» կաթօլիկների վրա, որոնք ան-
պ ատճառ ուղարկում են հայ ցեղին չը պատկա-
նել: Ոչ, մենք աելորդ յօյսեր չենք մնուցանում:
Նրանք ոչ առաջինն են զժբարդաբար և ոչ էլ
վերջնինը: Մենք սովոր ենք տեսնել կաթօլիկ հա-
յեր, որոնք պատմական համոզամանքների տակ
մոռացել են իրանց ծագումը. տեսել ենք նրան-
ցից՝ ինչպէս յիշեցինք, Աւստրիայում և Ունգա-
րիայում, ուր ունգարացի կամ լին են համար-
վում, տեսել ենք Կ. Պօլսում, ուր լատին
(իտալացի կամ ֆրանսիացի) են կոչվում, տեսել
ենք Զմիւռնիայում, ուր յոյն են սեպավում կամ
levantin, տեսնում ենք վերջապէս և կովկասում...
Բայց որչափ էլ բաղմաթիւ վներ այդպիսիների
թիւը, դրանցից զատ կայ գարձեալ հայ-կաթօ-
լիկների մի հօծ բազմութիւն, որ յանձն չի առ-
նի ուրանալ իր հայ վները որքան և խոն ար և
վնիք այդ ծագումը... և որի վրա նոյնպէս չեն
ապրի ոչ պ. Խղաչվիլի մտացածին «թէօրիկական
ենթագրութիւնները» և ոչ էլ նրա անտեղի
ակնարկ կութիւնները բնորդանուր հայերի
ուժմ...

Dr. A. M. Koen, opp. Koen 555 - 22 Jan. 1895

^{*)} Акты Кавк. а
^{**) Ім'ї та п:}

